

For Vester Han Herreds Provsteret.

Ved N. Sodborg.

PROVSTERET! Er der ikke ligesom en alvorlig og streng i Klang over dette Ord. I svunden Tid blev det vistnok ogsaa betragtet som en ret alvorlig Sag at blive stillet for denne Ret. Her var det jo Kirkens egne Mænd, der dømte, og de havde baade Magt og Myndighed i den menige Mands Omdømme. Og dertil kom, at Retten som Regel altid blev sat i en Kirke, hvad der ogsaa for den menige Mand gav det hele et mere alvorligt og højtideligt Præg end den borgerlige Ret, og saa kunde det jo ogsaa ende med, hvis der laa en mere alvorlig Forseelse til Grund, at Dommen kunde komme til at lyde paa at staa offentlig Skrifte i Guds Hus i hele Menighedens Paasyn, hvad der for de fleste vistnok stod, og med god Grund, som en baade haard og næsten barbarisk Straf.

Her skal fortælles om en sølle Skrædder fra Øsløs og en Skoleholder fra Gøttrup, som begge maatte møde for Vester Han Herreds Provsteret.

I Landsarkivet i Viborg findes for Vester Han Herred to gejstlige Retsprotokoller, som førtes, naar der holdtes Provsteret. Den første af disse Protokoller er i Kvart og gaar fra 20. Juni 1674 til 27. Januar 1736; den anden, i Folio, fortsætter til Slutningen af Decbr. 1808.

Som sagt holdtes den gejstlige Ret tiest, dog ikke altid, i en Kirke; i Vester Han Herred vistnok oftest i Vester Thorup Kirke, men undertiden henlagdes Retten dog ogsaa til Provstens egen Kirke.

De Sager, der kom ind under den gejstlige Rets Kendelse, var langt fra alene Forhold, der vedkom Kirkens Mænd, deres Liv og Levned eller deres Embedsførelse, men mange andre Sager, som egentlig slet ikke angik selve Præsteembedet, men hvor Præsten alligevel spillede en Rolle, enten der nu var ført Klage til ham, eller han selv stod som Anklager.

Den første af de to ovennævnte Protokoller begynder saa meget højtideligt; paa allerførste Side i Bogen møder man nemlig de latinske Ord: In nomine Jesu (i Jesu Navn). Det er derfor ogsaa med en vis Andagt, man giver sig i Lag med Bogen. Men naar man er kommet lidt ned paa næste Side, hvor den første Retssag er indført, fordufter Andagten dog snart, da denne Sag ikke er af særlig højtidelig Beskaffenhed, som vi nu skal høre.

Da Skrædderen fra Øsløs hujede udenfor Kirkedøren i Tømmerby.

Anno 1674 d. 20. Juni holdtes geistlig Rettergang i Kollerup Kirke imellem Præsten Hr. Hans Justesen¹) i Kjærup, Tømmerby Sogn, og Anders Christensen, Skrædder i Øsløs, da Hr. Hans Justesen efter Biskoppens Befaling af Provsten Hr. Niels Andersen²) i Kollerup var indkaldet, at der kunde høres, hvilke Beskyldninger Hr. Hans havde at føre mod bemeldte Anders Christensen af Øsløs.

Først fremstod Hr. Hans Justesen, ”i egen Person”, som det hedder, og beskyldte den Øsløs Skrædder for, at han Dominica Oculi Søndag, d. v. s. den 3die Søndag i Fasten, var kommet fuld til Tømmerby Kirke og havde hujet paa Kirkegaarden og det lige udenfor Vaabenhusdøren, ”fra den Tid Hr. Hans gich off Prædichstolen, og indtil ald Tieneste havde Ende” ja, endog lang Tid efter Tjenesten havde Ende.

Det var jo en slem Beskyldning, og Skrædderen, som ogsaa selv personlig til Stede var, maatte nu frem for de alvorlige og ærværdige Kirkens Mænd og svare for sig. Han syntes maaske nok, at selv om han ogsaa hin Dag havde været lidt glad og vel tilpas og ogsaa hujet jen jenle bette Gaang, saa var det da ikke noget at gøre et saadant Væsen ud af. Men her stod han overfor disse ærværdige Herrer, og det var ikke til at slippe udenom, han maatte værs’god frem med Bekendelsen.

Jo-o, han maatte da her for Retten vedgaa, at han bemeldte Søndag havde hujet udenfor Kirkedøren i Tømmerby jen Gaang, ja - føjede han forsigtig til - maaske to eller tre Gange.

Nu var det altsaa sagt, og det stod nu til en Bøde, men hvor stor denne blev, derom melder den gamle Protokol intet, men han slap da fri for ”Absolution publica” - altsaa at staa offentlig Skrifte.

En Skoleholder beskyldes bl.a. for at hoppe Skadehop i Skolestuen.

Den sidste Sag, der behandles i de nævnte Protokoller, er fra 1805³) og angaar Skoleholder Peder Frandsen i Gøttrup, og som det synes, er det nok ikke helt uden Grund, da den gode Peder Frandsens Samvittighed i Henseende til hans Embedsførelse vist ikke er saa fri for Rag og Revne, som ønskeligt kunde være.

¹ Hans Justesen Berg, Præst i Kjettrup-Gjøttrup 1660-1682. Kjærup maa i Protokollen være Fejlskrivning for Kjettrup.

² Niels Andersen Asløv, Præst i Kollerup-Skræm fra 1641-79.

³ Gejstlig Justitsprotokol for Vester Han Herred 1736-1808, p. 98-100.

Fra Prædikestolen i Gøttrup Kirke var gentagne Gange rettet Advarsler til Forældrene i Skoledistriktet, om ikke at lade deres Børn forsømme Skolen, men, som det syntes, uden Virkning. Men saa den 28. Novbr. 1808 triner en Del Mænd, alvorlige og stramme i Ansigterne vel sagtens, ind i Præstegaarden og vil gerne lige tale med Pastoren, Hr. Hald. De gode Mænd, som nu staar i Præstens Studerekammer, er Gaardmændene Godik Larsen, Stephen Stephensen, Christian Christensen og Søren Andersen samt Anders Andersen og Husmand Lars Thomsen Rom. De har en hel Del at sige Pastoren om Grunden til, at deres Børn ikke søger Skolen, og nu ligger der til Skoleholderen.

Nu maa der jo gøres noget, og en Maaned senere, d. 28 December 1808, blev Provsteretten sat i Gøttrup Skole. Til Stede var Provsten, Sognepræsten Hald, nogle af Klagerne og tvende Mænd som Vitterlighedsvidner samt naturligvis Synderen Peder Frandsen, Skoleholder udi Gøttrup.

Den indgivne Klage blev oplæst, og Klagerne tilspurgt angaaende hvert enkelt Klagepunkt.

De to første Klagepunkter gaar ud paa, at Børnene ikke lærer noget i Skolen paa Grund af Skoleholderens Forsømmelse. Klagerne holder paa, at deres Børn godt kan lære noget hos andre, og derfor har de skellig Grund til at formode, at Skoleholderen forsømmer Undervisningen.

Men Peder Frandsen vil ikke indrømme, at han forsømmer Skolen ikke Tale om.

Hvad Aarsag kunde Skoleholderen opgive til, at fra Oktober Maanedes Begyndelse 1808, og indtil Skolen ophørte ved Juletid, havde næsten ingen Børn besøgt Skolen?

Han vidste det ikke, men troede ej, det var hans Skyld.

Hvori bestod Skoleholderens strenge og haarde Medfart med Børnene?

Nu traadte Anders Andersen og Lars Thomsen Rom frem og svarede hertil, at deres Børn ofte maatte staa udenfor om Morgenen; en Dag især en hel Time i Frost og Kuld', medens Skoleholderen sagdes at holde Bøn.

Peder Frandsen holdt dog paa, at Døren ikke kunde have været lukket længere, end Bønnen holdtes, som ikke kunde vare over 5 Minutter, ej heller havde der paa andre Tider været nogen lukket ude.

Men Lars Thomsen Rom turde dog med Ed bekræfte, at hans Barn havde været ude i en hel Time.

Viste Skoleholderen ellers under sin Undervisning nogen streng og uretfærdig Medfart mod Børnene?

Nej, i saa Henseende havde alle intet at klage.

Hvad var det da for slemme Ting, usømmelige og uanstændige, som Børnene skulde lære i Skolen?

Ja, de lærte at give hverandre Øgenavne og at udskælde hverandre.

Om da Skoleholderen tillod slige Uanstændigheder?

Efter almindeligt Rygte og Børnenes Fortælling taalte Skoleholderen ej alene, at Børnene indbyrdes gav hverandre Øgenavne, men kunde endog selv give dem slige grimme Navne.

Peder Frandsen hævdede herimod bestemt, at han aldrig taalte, at Børnene i hans Nærværelse gjorde sligt, men derimod vilde han nok indrømme, at han undertiden selv havde givet Børnene Øgenavne.

Men Synderegisteret er længere endnu.

I Klagen hentydes til endnu en uanstændig Adfærd, som Skoleholderen skulde have gjort sig skyldig i. Hvad menes med det, spørger Retten.

Stephen Stephensen, Lars Thomsen Rom og Christen Jensen kunde hertil svare, at efter Børnenes Udsigende gjorde Skoleholderen Skadehop i Skolestuen midt under Undervisningen og opfordrede endogsaa Børnene til at gøre det samme.

Denne mærkelige Beskyldning benægtede Peder Frandsen ganske og aldeles.

Protokollen kommer ikke nærmere ind paa disse hersens Skadehop; maaske har Peder Frandsen været i særlig godt Humør og villet vise Børnene nogle gymnastiske Øvelser, men det kan jo ogsaa godt tænkes, at Skadehoppene staar i et mere intimt Forhold til næste Klagepunkt.

Der spørges nemlig videre: Hvilke er de Laster, som Skoleholderen siges at være skyldig i?

Ja, han skal være drikkfældig!

Peder Frandsen holdt dog paa, at han ingen Sinde drak Brændevin saaledes, at han derved blev uskikket til at forrette sit Embede.

Endelig er man naaet til Vejs Ende - Synderegisteret er ikke længere.

Hvor meget eller lidt af det, Peder Frandsen beskyldtes for, der er Sandhed eller blot ondsindet Sladder, er ikke saa let at sige, men sikkert er det, at fra Klagernes Side er det fuld Alvor, hvad ogsaa Slutningen viser.

Til sidst erklærede nemlig Klagerne, at dersom baade Skoleholderen, som var "i ond Rygte", og Skolevæsenet i Gøttrup Skoledistrikt ikke blev bedre end hidtil, kunde og vilde de ikke lade deres Børn søge Skolen - Børnene var ogsaa meget uvillige til at gaa til Skolen - men saa sig nødsaget til for Eftertiden at søge Undervisning for deres Børn paa hvilken Maade de bedst kunde.

Peder Frandsen lovede nu Bod og Bedring. Saavidt der med Billighed var noget at anke over hans Forhold, vilde han for Eftertiden bestræbe sig for udi Levned og Forhold at leve og handle saaledes, at ingen billig Klage over ham for Fremtiden skulde finde Anledning.

Vilde Klagerne være villige til at lade deres Børn søge Skolen til næste Paaske for at prøve, hvorvidt Skoleholderen opfyldte sit givne Løfte?

Godik Larsen, Stephen Stephensen, Søren Andersen og Christen Jensen var villige hertil;

derimod lader det ikke til, at Anders Andersen og Lars Thomsen Rom har villet gaa med.

Retten fandt nu, at for nærværende Tid kunde ikke mere foretages i denne Sag. Hvordan det siden gik, derom melder Protokollen intet, men lad os haabe, at Peder Frandsen har forbedret sig og indstillet baade Drikkeriet og de slemme Skadehop.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1930, side 14-19)